

SÜREKLİ YENİLENEN BİR HAZİNE: TÜRK EDEBİYATI ESERLER SÖZLÜĞÜ

A Treasury Continuously Renewed: Dictionary of Turkish Literature Works

ALİ KARAHAN*

Öz

Bilgiyi toplu olarak sunma amaçlı hazırlanan ansiklopedik sözlükler, öğrenimi kolaylaştıran başvuru kaynaklarıdır. Genel ağdaki çağdaş arama motorlarının işlevini çok önceleri gören bu çalışmalar, bilgiyi yaygınlaştırmakla kalmaz, aynı zamanda bilgiye erişimi de daha zahmetsiz kılar. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* de bir ansiklopedik çalışma olmasının yanı sıra genel ağ erişimine de uygun bir projedir. Bu yönleriyle edebiyat okuru veya araştırmacısı için vazgeçilmez bir kaynak olan sözlük, Türk edebî birikiminin bütün bilinmezleriyle ve sınırlarıyla görünürleşmesini sağlamıştır. Yetkin editör ekibi, çalışma grubu ve alanında uzman yazarları sayesinde ortaya çıkan *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, Türkçenin başlangıç deneyimlerinden yola çıkarak 20. yüzyılda yenileşen Türk edebiyatının ilk eserlerine kadar geniş bir kapsamı içerir. Akademik bir titizlikle hazırlanan sözlükte madde başı olan eser hakkında tanıtıcı bilgi gayet pratik, yeterli ve öz şekilde verilir. Bu incelemede *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*'nde, tanıtımına da hizmet edecek şekilde, Türk edebiyatını oluşturan eserlerin ne şekilde, hangi yöntemlerle ele alındığını, sözlüğün kapsam ve önemini göstermek amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türk edebiyatı, Türk edebiyatı tarihi, edebî eser, ansiklopedik sözlük, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*.

ABSTRACT

Encyclopedic dictionaries prepared for the purpose of presenting information collectively are reference sources that facilitate learning. Fulfilled long ago the function of modern search engines in the general web, these studies not only disseminate information, but also make access to information more effortless. Besides being an encyclopedic work, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* is a project suitable for general network access as well. With these aspects, the dictionary, which is an indispensable resource for the literary reader or researcher, provides the Turkish literary accumulation visible with all its unknowns and limits. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, which exists thanks to its competent editorial team, working group and writers who are experts in their fields, includes a wide scope starting from the initial

* Arş. Gör., Tarsus Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mersin/Türkiye. E-posta: alikarahan@tarsus.edu.tr. ORCID: 0000-0002-5199-7272.

experiences of Turkish to the first works of Turkish literature that was renewed in the 20th century. The introductory information about the work, which is the title of the article, is given in a very practical, sufficient and concise manner in the dictionary, which is prepared with an academic meticulousness. In this study, it is aimed to show how and with which methods the works that make up Turkish literature are handled in the *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, and the scope and importance of the dictionary, in a way that will also serve for its promotion.

Keywords: Turkish literature, history of Turkish literature, literary work, encyclopedic dictionary, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*.

Diğer türdeşlerine nazaran daha ayrıntılı hazırlanan ansiklopedik sözlükler, okuyucunun bilgiye ulaşmasını sağlayan ve birçok özel kapsamda yazılan başucu eserleridir. *Divanu Lugati't Türk*'le başlatılabilecek bu gelenek, özellikle 18. ve 19. asırlarda Batı'da yazımı ve kullanımının hız kazanmasıyla modern anlamda Türk kültür hayatında da yavaş yavaş yerini alır. Genel ağıdaki arama motorlarının üstlendiği işlevi akla getiren sözlükler, yazılış amaçlarına, bilgiyi kullanma yöntemlerine ve alıntı/örnek içerip içermemelerine göre çeşitlenebilir (Akalin, 2010: 268). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* de özel bir alan olarak Türk dil, kültür ve edebiyatının içerdiği eserlerin madde başı olarak açıklandığı bir çalışmadır. Ayrıca temel hedef, Türk edebî deneyiminin ürünü olan eserleri, bilimsel/akademik ilke ve usuller ışığında ve en çağdaş araç olan genel ağı kullanarak öğretim veya bilgiyi yayma amaçlı ansiklopedik bir proje yapmaktır.

Bir sözlük hazırlanırken editör ekibin ve hedef okuyucu kitlenin, amaç doğrultusunda süre, yöntem ve en sonunda madde başı olacak birimlerin belirlenmesi aşamaları söz konusudur (Yılmaz, 2014: 97). Bu doğrultuda maddeyi oluşturan metnin yazılması, incelenmesi, istek olduğu takdirde düzeltmelerin yapılması, son kez gözden geçirilmesi ve sayfa düzeni, basım ve ciltleme aşamalarına geçilmesi de gözden kaçırılmaz. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*'nde bütün bu dikkat çekilen aşamalar yetkin bir çalışma grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. Madde başı belirlemedeki hassasiyet ve geniş zaman/dönem aralığı ortaya büyük bir yekûn içerisinde Türk edebiyatını, tüm bilinmezleri/görülmemişleriyle ortaya çıkarmıştır.

Atlar nasıl coğrafyalar dolaşarak hem medeniyet olgularını bütünleyen hem de ötelere taşıyan Türkleri sırtında taşımışsa, Türk edebiyatını tekvin eden eserler de Türkçeyi varılmaz görülen noktalara kadar götürmüştür. Böylece Türk edebiyatı, uygar olma bilincinin doğurduğu, sanatın kıvrımlarıyla bezeli ve millî hasletleri evrensel değerlerle karan bir eserler zümresi

olarak ortaya çıkmıştır. Bu eserler, yazar ve şairlerin yeteneklerinin yanı sıra çağın şartları nispetinde de yaygınlık kazanmış ve insan duygusuna, deneyimine ve güzellik anlayışına hitap etmiştir.

Türkçenin yazılı edebî birikimi olarak da nitelenebilecek *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, modern dünyanın yıpratıcılığına karşı bir miras algısıyla korumak ve gelecek kuşaklara ulaştırmak için “Türkçenin başlangıçtan yeni bir edebiyat geleneğinin doğduğu 20. yüzyıla kadarki sözlü ve yazılı edebiyata ait edebî eserlerin[in] bilimsel verilere dayalı ansiklopedik bir” (URL-1) sözlük olarak sunulma projesidir. En dikkat çeken özelliği ise gayet profesyonel, akademik hassasiyetle yapılan editörlük ve yazılma aşamalarının ardından genel ağ ortamında tüm dünyanın hizmetine sunulmuş olmasıdır. Ayrıca Türkoloji sahasında yapılan çalışmaların Türkçe kaleme alınan edebî eserleri kapsayıcılığındaki eksikliği görmesi de takdire şayandır.

Kapsamına yenileşme devri Türk edebiyatının ilk numunelerinin verildiği 19. asrı da dâhil eden ve böylece Türkçeyle edebî kisvede eser verilmeye başlandığı dönemden 20. asra değin geniş bir aralığı içeren *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, “esas itibarıyla Anadolu’da Selçuklularla başlayıp Osmanlılarla devam eden edebî birikimi vermeyi amaçlamaktadır” (URL-1). Ayrıca İslam’ın kabulünden önceki devirler ve Türklerin egemenlikleriyle birlikte dil ve edebiyatlarının da uzandığı farklı sahalar olan Köktürk, Eski Uygur, Karahanlı, Harezmi-Kıpçak, Çağatay, Azerbaycan ve Irak-Suriye’ye ait eserler de sözlükte bulunacaktır.

Belirli yazım kuralları çerçevesinde, projenin genel ağ sayfasından giriş yaparak yüklenen maddeler, iki editörün incelemesinden geçerek ve gerektiğinde düzeltme ve eklemelerle en eksiksiz hâlini almıştır. Editörlerin titiz incelemesinden geçen yazarların emekleri, aldıkları onayın ardından teknik ekip tarafından maddeler olarak erişime açılmıştır. Prof. Dr. Mustafa İsen’in başkanlığında Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak, Prof. Dr. Osman Horata, Prof. Dr. Filiz Kılıç, Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz, Prof. Dr. Muhsin Macit ve Prof. Dr. Mehmet Öcal Oğuz’un yer aldığı proje yürütücüleri, alanında uzman, yetkin ve deneyim sahibi isimlerdir. Bunun yanı sıra editörler de, yıllara ve edebiyat dönemlerine göre atanmış, ihtisas ve akademik alanlarına göre görev almıştır. Divan-Yazılı Edebiyat başlığında “Başlangıç-15. Yüzyıl” arası dönem için Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz, Doç. Dr. Mehmet Gürbüz, Prof. Dr. Leyla Karahan (Dil Metinleri) ve Doç. Dr. Hüseyin Yıldız (Dil Metinleri), “16. Yüzyıl” için Prof. Dr. Filiz Kılıç, Prof. Dr. Tuba İsen Durmuş, Prof. Dr. Ayşe Yıldız, “17. Yüzyıl” için Prof. Dr. Muhsin Macit, Doç. Dr. Abdülkadir Erkal, Prof. Dr. Müjgân Çakır, “18. Yüzyıl” için Prof. Dr. Osman Horata,

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal, Prof. Dr. Cafer Mum, “19. Yüzyıl” için Prof. Dr. Mustafa İsen, Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak, Prof. Dr. Beyhan Kesik, Prof. Dr. Mehmet Güneş, “Mecmua”lar içinse Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal ve Doç. Dr. Mehmet Gürbüz editörlüğü üstlenmiştir. Âşık-Tekke Edebiyatında Prof. Dr. Mehmet Öcal Oğuz’un genel editörken, Prof. Dr. Ahmet Cahit Haksever, Prof. Dr. Hamiye Duran, Prof. Dr. Tuba İsen Durmuş ve Doç. Dr. Tuğçe Erdal “Tekke-Tasavvuf Edebiyatı”nın yayımcı ekibini oluşturmuştur. Âşık Edebiyatı için de “Başlangıç-15. Yüzyıl”da Prof. Dr. Hamiye Duran ve Dr. Emine Çakır, “16. Yüzyıl”da Doç. Dr. Tuğçe Erdal ve Dr. Hilal Erdoğan Aksu, “17. Yüzyıl”da Doç. Dr. Selcan Gürçayır Teke ve Dr. Gözde Tekin, “18. Yüzyıl”da Dr. Tuna Yıldız ve Arş. Gör. Burak Kabacam (Ed. Yrd.), “19. Yüzyıl”da Doç. Dr. Evrim Ölçer Özünel ve Arş. Gör. Kadirhan Özdemir (Ed. Yrd.) editör çalışma grubunda yer almıştır.

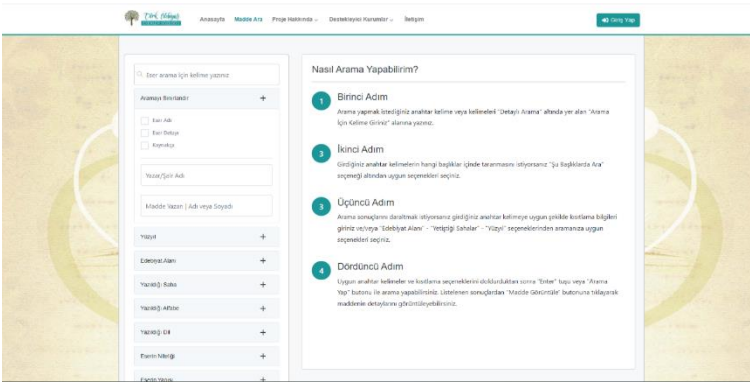
Her madde başı; eserin edebî türü, yazarı, parantez içinde yazarın doğum-ölüm yılları ve ISBN numarasıyla açılır. Eser hakkında başta ismine atıf yapılarak bilgi verilmeye başlanır. Gerekirse özete ve eserin üslup, dil, biçim, tür ve kurgu özelliklerine de değinilir. Genel ağ sayfasının diğer tarafında ise madde yazarı, eserin yazılış tarihi, yazıldığı saha, edebiyat alanı, dönemi, dili, alfabeti, yapısı, niteliği, türü/formu ve yayın tarihi okuyucu için gayet pratik şekilde verilir. Maddenin sonunda da eserin yazarının/şairinin biyografisi için kardeş proje olan *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’ne bağlantı yer alır. Sözlüğün maddelerini benzerlerinden ayıran bir diğer yanı ise, “Eserden Örnekler” kısmı ve kaynakçasıdır. Çünkü araştırmacılar için önemli bir başucu kaynağına dönüşecek olan *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* madde kaynakçaları ve eserlerden seçilen örnek parçalarla bir inceleme haritası da sunar. Merak eşliğinde ilerleyen okuyucu ve araştırmacı için hem eser maddesi hem de kaynakçası önemli bir kilometre taşı olur. Genel ağ sayfasında maddeyi kolayca kâğıt materyale çevirmek için “yazdır” ilişkisi, atıf bilgileri ve benzer eserlere götüren bağlantılar da bulunur.

Sözlüğün genel ağ sayfasına girildiğinde okuru, araştırmacıyı “Eser Adı Yazınız” bölümü ve “Eser Ara” butonu karşılar. Üst sütunda ise “Anasayfa”, “Madde Ara”, “Proje Hakkında”, “Destekleyici Kurumlar”, “İletişim” ve yazarların kaleme aldıkları maddeleri proje sistemine yüklemeleri için “Giriş Yap” ilişkileri bulunur. Bu seçenekleri takip eden kişi, proje hakkında yeterli bilgiye de ulaşacaktır.

Görsel 1. (URL-2).

Ayrıca “Madde Ara” bağlantısı üzerinden daha detaylı arama yapılması mümkündür. Bu sayfaya giren kişi öncelikle dört adım üzerinden “Nasıl Arama Yapabilirim?”i öğrenir. Adımlarda işaret edilen doğrultuda, sol taraftaki sütun boyunca uzanan seçenekler üzerinde de sınırlandırma yaparak aramayı dar bir alana odaklar. Anahtar kelime yazılarak yapılan arama, “Eser Adı”, “Eser Detayı” ve “Kaynakça” seçeneklerinin işaretlenmesiyle yönlendirilir ve “Yüzyıl”, “Edebiyat Alanı”, “Yazıldığı Saha”, “Yazıldığı Alfabeye”, “Yazıldığı Dil”, “Eserin Niteliği”, “Eserin Yapısı” ve “Eserin Türü/Formu” gibi nitelikler nispetinde sınırlandırılır. Nihayetinde “Eseri Ara” denilerek çıkan sonuçlarla araştırmacı, okur hedeflediği ayrıntılı aramayı gerçekleştirmiş olur.

Görsel 2. (URL-3).

11. ve 20. asırlar arasında yazılmış eserleri tek bir bütün olarak sunan *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, edebiyat okuru için başat bir rehber olarak sanat ve bilim ortamına hizmet verebilir düzeydedir. Ansiklopedik yaklaşımın en modern hâliyle genel ağ ortamına taşınması, bilginin dijitalleşmesi, etkin ve hızlı erişim imkânı sayesinde Divan (Klasik), Âşık ve Tekke edebiyatı

geleneği ile Tanzimat sonrası yenileşen Türk edebiyatının örnekleri bu çalışmada bir aradadır. Yanı sıra bu sözlük vasıtasıyla, edebî eser olma/ edebîlik kriteri çerçevesinde taranarak incelenen Türk edebiyatı tarihi, hiç olmadığı kadar detaylarıyla beliren ve uç noktalara kadar geniş bir görüntüye bürünmüştür. Çünkü *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*'nde;

... tezkire, hatırat, menkıbe, tarih, seyahatname, münşeât, sözlük ve edebî eserlerle ilgili olmak kaydıyla şerh türündeki eserler de sözlüğe dâhil edilecektir. Kaynaklarda olduğu bildirilen fakat şu ana kadar bulunamayan eserler, mecmualardaki şiirlerin bir araya getirilmesiyle yayımlanan divan(çe)ler, sözlü gelenekten derlenerek yayına dönüştürülen halk edebiyatına ait anonim veya ferdî mahsulleri içeren Türkçe veya yabancı dildeki eserler ile Arap ve Fars edebiyatından çevrilen eserler de madde başı olarak yer alacaktır (URL-1).

Böylece aşkın bir külliyyat ortaya çıkmıştır. Madde yazımları sırasında görevlendirilen yazarlar da titizlikle belirlenmiş, editörlerin gayreti sayesinde eserlerin incelendiği her madde, o eser hakkında tez ya da makale çalışması yapmış kişilere yazdırılmaya çalışılmıştır. Hatta daha önce günümüz harflerine aktarılmamış, o güne kadar sadece adı bilinen, hakkında çalışma yapılmamış veya ilk kez bir incelemeye tabi tutulmuş eserler de madde olarak *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*'nde kendine yer bulmuş ve gün yüzüne çıkmıştır. Bu açıdan da sözlük Türk edebiyatının sınırlarının aslında bilinenin ötesinde bir genişliğe sahip olduğunu da gösterir. Ayrıca araştırmacılar için yeni çalışma alanları, üzerine düşünülecek yeni eserler ve tez/makale konusu olabilecek yeni kategoriler ihtiva eder. Prof. Dr. Mustafa İsen'in ise *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*'nün kapsamına ve önemine dikkatleri çeken sözleri bu bağlamda oldukça dikkate değerdir:

Bu eser, ilk çalışmamız olan Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nün tamamlayıcısı niteliğinde. Türkiye'den ve dünyadan 1651 değerli meslektaşımızın gayretli çalışmalarıyla, iki senede, bu kapsamdaki bir çalışma için rekor sayılabilecek kısa bir süre içerisinde tamamlandı. Projemiz, Türk edebiyatının 11. yüzyılda üretilmiş ilk eserleri olan *Kutadgu Bilig*, *Dîvânu Lugâti't Türk* ve *Atabetü'l Hakayık*'tan başlayarak 20. yüzyıla gelinceye kadarki dönem eserlerini içine alıyor ve bütünüyle edebî eserlerden oluşuyor (URL-4).

Maddi külfetini Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, teknik düzenini Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanlığı'nın üstlendiği *Türk*

Edebiyatı Eserler Sözlüğü, görüldüğü gibi ilgililer için bir başlangıç kaynağıdır. Kapsamı, yöntemi, ekibi ve iletişim aracı olarak genel ağı kullanmasıyla vazgeçilmez bir konumda olacaktır. Bu vesileyle hem Türk dilinin edebî birikimi aktarılacak bellek hâlini alacak hem de bilgiye ulaşma kolaylaşacaktır.

Kaynakça

- Akalın, Şükrü Haluk (2010). “Sözlüğün Tarihi”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 699: 268-279.
- URL-1: “Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü”. <http://tees.yesevi.edu.tr/proje-hakkında/proje-amaci> (Erişim: 03.05.2023).
- URL-2: “Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü”. <http://tees.yesevi.edu.tr/> (Erişim: 03.05.2023).
- URL-3: “Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü”. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-ara> (Erişim: 03.05.2023).
- URL-4: “Akşam”. www.aksam.com.tr/cumartesi/turk-edebiyati-eserler-sozlugu-tek-bir-dijital-platforda/haber-1339360 (Erişim: 03.05.2023)
- Yılmaz, Engin (2014). *Temel Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.*